

COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE ÖZEL EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİM SÜREÇLERİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Abdurrahman MENĞİ¹, Yusuf ALPDOĞAN²

1 Doç. Dr, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Van, abdurrahmanmengi@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5903-254X.

2 Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Van, kaakyusuf.65@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6615-397X.

Geliş Tarihi: 31.07.2020 Kabul Tarihi: 04.11.2020 DOI: 10.37669/milliegitim.776226

Öz: Covid-19 salgını ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan; yüksek ateş, eklem ağrıları, öksürük, nefes darlığı, solunum yolu şikâyetleri ile başlayan, çoklu organ yetmezliğine yol açan, tüm yaş gruplarında görülebilen, özellikle yaşlı ve kronik hastalığı olan hastalarda ölümle sonuçlanan bir hastalıktır. Covid-19, dört ay gibi kısa bir sürede bütün ülkeleri etkisi altına almış ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından salgın (pandemi) olarak ilan edilmiştir. Keza insanlık tarihinde ilk kez bir salgın, küresel manada tüm ülkelerin sağlık, ekonomi, eğitim gibi kurumlarının işleyişini derinden etkilemiştir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de insan sağlığını korumak ve salgından daha az etkilenmek için çeşitli kurumsal tedbirleri alma yoluna gidilmiştir. Bu tedbirlerden biri de Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB), salgın nedeniyle almış olduğu uzaktan eğitime geçilmesi kararı olmuştur. Dolayısıyla bu araştırmada, Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olan olgu bilim deseniyle yapılmış ve nitel verilerin toplanmasında görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma, amaçlı örneklem tekniğine göre 19 özel eğitim öğretmeniyle yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, Mart-Mayıs 2020'de, üç aylık bir süreçte toplanmıştır. Araştırma verileri betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırmada katılımcı olan özel eğitim öğretmenlerinin, özel eğitim alan öğrencilerinin özel eğitim ihtiyaçlarını uzaktan eğitim ile planlamada, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde sorunlar yaşadıkları; özel eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin yüzyüze eğitim dışında uzaktan eğitim yoluyla amacına hizmet etmediği; uzaktan eğitim nedeniyle özel eğitim alan öğrencilerinin motivasyonun sağlanması ve problem davranışların sağaltımı konusunda önemli oranda güçlükle karşılaştıklarına ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla uzakta eğitim uygulanmasının özel eğitim alan öğrenciler için çok zor olduğu, bu süreçte öğrencilerin okul kültüründen uzaklaştıkları ve ev ortamında daha az sorumluluk aldıkları, özel eğitim alan öğrencilerin yüzyüze eğitimde kazandıkları birçok beceriyi uzaktan eğitim sürecinde sürdüremedikleri gibi birçok sonuca ulaşmıştır. Bu araştırma, Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim alan ve farklı gelişim gösteren öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine yönelik genel bir çerçevede öğretmen görüşlerine başvurulduğu için sınırlı bir araştırma olmuştur. Bu nedenle ileriki araştırmalarda Covid-19 salgını sürecinde eğitim alan ve tek bir yetersizlik türüne sahip olan öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin daha spesifik bilgilere ulaşmak için yeni araştırmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Salgını, Uzaktan Eğitim, Özel Eğitim, Özel Eğitime Gereksinim Duyan Bireyler, Özel Eğitim Alan Öğrenciler

INVESTIGATION OF TEACHER'S OPINIONS ABOUT DISTANCE EDUCATION PROCESSES OF STUDENTS WHO RECEIVE SPECIAL EDUCATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD

Abstract:

The Covid-19 pandemic first appeared in Wuhan, China in December 2019; it is a disease that starts with high fever, joint pain, cough, shortness of breath, respiratory tract complaints in patients, and causes multiple organ failure. It can be seen in all age groups, and results in death, especially in elderly patients and patients with chronic illnesses. Covid-19 affected all countries in a short period of time like four months and was declared as an epidemic (pandemic) by the World Health Organization (WHO). Then again, for the first time in human history, an epidemic has profoundly affected the functioning of institutions such as health, economy and education in all countries, globally. As in other countries, Turkey has also made its way in getting the various institutional measures to protect human health and to get less affected by the epidemic. One of these measures was the decision of the Ministry of National Education (MEB) to switch to distance education given due to the epidemic. Therefore, in this study, it was aimed to examine teachers' views on how the distance education processes of special education students took place during the Covid-19 outbreak. The research was carried out in phenomenological design, one of the qualitative research designs, and the interview technique was used to collect qualitative data. The research was conducted with 19 special education teachers according to the purposeful sampling technique. The data were collected in a three-month period, from March to May 2020. Then, the research data were subjected to descriptive analysis. As a result of the research, it was found that the special education teachers participating in the study had problems in planning the needs of their students with distance education and in carrying out educational activities. Besides, the results show that, the materials and assistive technologies used in special education do not serve their purpose through distance education but only via face-to-face education, and because of distance education, they encountered significant difficulties in motivating their students and treating their problem behaviors. Therefore, it has been concluded that the implementation of distance education is very difficult for students who receive special education, and that students move away from school culture and take less responsibility at home, and cannot continue many skills they have acquired in face-to-face education, during this process. This research has been a limited study as teachers' opinions were consulted in a general framework for the distance education processes of students who received special education and showed different development during the Covid-19 outbreak. Therefore, in future research, new studies can be conducted to reach more specific information about the distance education processes of students who have received education during the Covid-19 outbreak and have a single type of disability.

Key Words: Covid-19 Outbreak, Distance Education, Special Education, Individuals Needing Special Education, Special Education Students.

1. Giriş

Koronavirüs, özellikle hayvanlar arasında yaygınlığı olan, insanlarda ise soğuk algınlığı, Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-COV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (SARS-COV) gibi ciddi hastalıklara neden olan bir virüs grubudur (Rothan ve Byrareddy, 2020). Koronavirüsler zaman içerisinde çok hızlı bir şekilde mutasyon geçirip, yeni tipler ortaya çıkarmaktadırlar. Ortaya çıkan bu koronavirüs tipleri genellikle hayvanlardan insanlara bulaşmaktadır (Özdemir ve Pala, 2020 s. 3-4). Örneğin, 2002 yılında Çin’de ortaya çıkan Sars-Cov misk kedilerinden, 2012 yılında Suudi Arabistan’da ortaya çıkan Mers-Cov ise tek hörgüçlü develerden insanlara bulaşmıştır. 2019 yılına gelindiğinde ise, Çin’de mutasyon geçiren koronavirüsün yeni bir tipi (Sars-Cov-2) görülmüştür. İlk olarak Aralık 2019’da Çin’in Vuhan eyaletinde ateş, öksürük, nefes darlığı gibi solunum yolu şikâyetleri olan bir grup hasta üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda bu yeni tip koronavirüsün (Sars-Cov-2) neden olduğu hastalık, Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 olarak tanımlanmıştır (World Health Organization [WHO], 2020 s. 10). Bu hastalık tüm yaş gruplarında görülebilen, bireylerde soğuk algınlığından pnömoni, solunum sıkıntısı veya çoklu organ yetmezliğine kadar değişik şekillerde seyir izleyebilen ve ölümle sonuçlanan bir hastalıktır (Sohrabi vd., 2020 s. 4). Covid-19’un yayılımı, enfekte olan hastalar aracılığıyla olmaktadır. Virüs, enfekte hastalardan diğer insanlara hapsirme veya öksürme sonucunda ortaya çıkan damlacıkların soluklanması ya da temas yoluyla geçmektedir (Cortegiani, Ingoglia ve Ippolito, 2020 s. 4). Salgın haline gelen Covid-19’un ana yayılım yolu olan temasın kesilmesi için enfekte hastalarla diğer insanların sosyal izolasyonunun sağlanması gerekmektedir (Özdemir ve Pala, 2020 s. 7).

İnsanlık tarihinde ilk kez bir salgın küresel manada tüm ülkelerin sağlık, ekonomi, eğitim kurumlarının işleyişini, ulaşım, ticaret ve turizm sektörleri ile hizmet sektörlerini derinden etkilemiştir. Bu etkilenmeler sonucunda neredeyse tüm ülkeler, sosyal yaşamın olduğu hizmet sektörlerinde çeşitli tedbirler alma zorunluluğu duymuştur. Türkiye’de de insan sağlığını korumak ve salgından daha az etkilenmek için çeşitli kurumsal tedbirleri alma yoluna gidilmiştir. Covid-19 Salgını, sosyal ilişkilerin ve sosyal yaşamın yoğun olduğu hizmet sektörlerinde olduğu gibi eğitim kurumlarında yapılan örgün eğitimin yürütülme şeklinde de köklü değişime yol açmıştır. Bu yönde, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Mart 2020’de Covid-19 salgını nedeniyle örgün eğitim yerine mecburi bir şekilde uzaktan eğitime geçme kararı almıştır. MEB’in eğitimde aldığı önlemler kapsamında uzaktan eğitimin uygulaması internet üzerinden erişilen Eğitim Bilişim Ağı (EBA) yoluyla ilkökul, ortaokul, lise ve özel eğitim öğrencilerine yönelik hizmet verilmiştir. Ayrıca TRT bünyesinde kurulan TRT EBA kanalları ilkökul, ortaokul, lise öğrencilerine günlük ders programı çerçevesinde öğretmenler tarafından dersler işlenmektedir. MEB bünyesindeki Yenilik ve Eğitim Teknolojileri (YEĞİTEK) Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çevrimiçi bir sosyal eğitim platformu olan EBA, eba.gov.tr adresi üzerinden kullanıcıların erişimine açılmıştır. Böylece EBA platformu öğretmen, öğrenci ve velilerin hizmetine sunulmuştur.

Eğitim, en genel anlamıyla, bireyin kendi yaşantısı yoluyla istendik yönde davranış değiştirme ya da davranış oluşturma sürecidir (Senemoğlu, 2018 s. 92). Eğitimi ilgilendiren bütün faaliyetler, bazı amaçlara ulaşmak ve bazı işlevleri yerine getirmek içindir (Şişman, 2007 s. 13). Eğitim ister önceden planlanmış bir şekilde okullarda formal olarak yapılsın, ister bireyin içinde yaşadığı çevrede doğaçlama bir şekilde informal olarak gerçekleşsin genelde istenilen yönde değişen davranışları kapsar. Bu kapsamda formal eğitim, hedefleri planlı, amaçlı ve öğretici olan; yer, yöntem, süre, içerik ile uygulamaların belli olduğu, istendik davranışları çıkarmaya yönelik olan eğitimidir (Güven, 2014 s. 393). Formal eğitim, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılır. Örgün eğitim, okul öncesi dönemden başlayıp ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretime kadar devam eden, açık öğretim ve uzaktan öğretim şeklinde de gerçekleştirilebilen, hiyerarşik olarak yapılandırılmış ve kronolojik olarak derecelendirilmiş olan çeşitli özel programlar ve müfredatlara bağlı gerçekleşen bir eğitim şeklidir (Smith, 2002). Örgün eğitimle ilgili literatür incelendiğinde çok farklı yaklaşımlar olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımların her biri örgün eğitimin doğası hakkında kendi paradigmasına uygun bir bakış açısıyla örgün eğitim olgusunun farklı yönlerine dikkat çekmektedir. Örgün eğitim, modern toplumların en yaygın olarak başvurduğu bir eğitim türü iken 1960'ların sonlarında bir dünya krizi olarak kabul edilen bir kavram olarak da değerlendirilmiştir (Coombs, 1968).

Örgün eğitim kapsamında özel eğitime gereksinim duyan bireylere özel eğitim hizmetleri verilmektedir. Çeşitli nedenlerle akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren ve yetersizlikten etkilenmiş olan bireyler, zorunlu eğitim döneminde, bir örgün eğitim türü olan özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadırlar (MEB, 2018). Özel eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre "Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak ifade edilmektedir (MEB, 2018). Özel eğitim gerektiren bireylerin özellikleri ve gereksinimleri birbirinden farklı olduğundan, bu bireylerin uygun eğitim alabilmesinin sağlanması sınıflandırma yöntemiyle yapılmaktadır. Ülkemizde özel eğitime gereksinim duyan bireylerin belirlenip uygun hizmetlerin sağlanması amacıyla, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin yetersizliklerine göre sınıflandırılması tanımlanmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Otizm Spektrum Bozukluğu (Hafif, Orta, Ağır), Zihinsel Yetersizlik (Hafif, Orta, Ağır), İşitme Yetersizliği, Görme Yetersizliği, Bedensel yetersizlik, Özel Öğrenme Güçlüğü, Dil Konuşma Güçlüğü, Çoklu Yetersizlik, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu, Süreğen Hastalık ve Üstün/Özel Yetenek gibi alanlar özel eğitim gerektiren alanları oluşturmaktadır (MEB, 2018). Özel eğitim, bireylerin farklı gereksinimleri doğrultusunda, farklı özelliklere sahip alanında uzman bir ekip tarafından yürütülmektedir (Cavkaytar, 2019 s. 5). Bu ekipte, özel eğitim öğretmeni, sınıf öğretmeni, rehber öğretmen, konuşma terapisti, odyolog, fizik tedavi uzmanı gibi bireyin ihtiyacına

göre, alan uzmanları görev alabilmektedirler. Özel eğitimde bireyler, akranlarıyla en üst düzeyde etkileşim halinde olduğu ve eğitim ihtiyaçlarının da en iyi şekilde giderildiği en az kısıtlayıcı ortamlardan, yetersizlikten etkilenme düzeyine göre en fazla kısıtlayıcı ortamlara doğru olacak şekilde farklı ortamlarda eğitim alabilmektedirler (Batu ve Kırcaali-İftar, 2005; Cavkaytar, 2019 s. 22).

Özel eğitime gereksinim duyan bireyler her ne kadar birbirinden farklı gelişim özellikleri ve öğrenme ihtiyaçları gösterebilirler de benzer öğrenme, bilişsel ve sosyal problemleri de bulunmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan bireyler, hem uzun hem de kısa süreli bellekte bilgilerin toplanması ve kullanılmasında, öğrenme için dikkat, ortak dikkat ve dikkat dağıtıcı uyarıcıları kontrol etmede, yetersizlikten etkilenme düzeyine göre alıcı ve ifade edici dilde, problemin nasıl çözüleceğini planlama, çözümleri kontrol etme, uygulama ve değerlendirme gibi üst biliş alanlarında problemler yaşamaktadırlar. Ayrıca düşük motivasyon ve öğrenilen bilgilerin genellemesi ile sosyal, davranışsal ve uyum sorunları bulunmaktadır (Çıfci-Tekinarslan, 2019 s. 170). Benzer bir şekilde özel eğitime gereksinim duyan ve işitme yetersizliği, görme yetersizliği, öğrenme güçlüğü, otizm spektrum bozukluğu, dil konuşma bozukluğu ve çoklu yetersizliği olan bireylerde de ortak bazı problemler bulunmaktadır. Bu problemler özetle; konuşma ve dil problemleri, düşük akademik başarı, sosyal ve duygusal gelişim sorunları, bağımsız hareket etme sorunları, çevreyle iletişim ve etkileşim problemleri ile sosyal beceri problemleri olarak sıralanabilir (Avcıoğlu, 2019 s. 203; Diken, 2019; Güzel-Özmen, 2019 s. 373; Gürsel, 2019 s. 251; Sarı, 2019 s. 496). Bunlara ek olarak özel eğitim alan bazı öğrencilerde, yaş ve zeka düzeyinden bağımsız olarak ortaya çıkan (Sucuoğlu ve Demir, 2017) ve sonucunda öğrencinin dikkat çekmek, hoş gitmeyen bir görevden kaçmak ya da istediği bir şeyi elde etmek amacıyla sergilediği problem davranışlar görülebilmektedir (Carr, 1994). Problem davranışlar, özel eğitim alan öğrencilerin sergiledikleri, günlük hayatlarını ve etkileşimlerini olumsuz etkileyen, öğrenmelerini geciktiren, fiziksel ve sözel öfke şeklinde ortaya çıkan davranışlardır (Diken ve Bakkaloğlu, 2016). Problem davranışların ortaya çıkmasını ayrıca öncüllerde etkilemektedir. Davranıştan önce görülen öncüller ile bazı çevresel değişkenler davranışı tetiklemekte ve problem davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Carr ve Durand, 1985). Problem davranışların ortadan kaldırılmasında uygulanan yöntemler, en ılımlı olandan en az ılımlı olana doğru ayrımlı pekiştirme, sönme, hoş giden uyarıyı çekme ve hoş gitmeyen uyarıyı verme şeklinde uygulanır (Kurt, 2012).

Özel eğitim çalışmalarını yürüten ekip, özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin öğrenme ve gelişimsel özelliklerini göz önünde bulundurarak, mevcut ihtiyaçlarına uygun bireyselleştirilmiş Eğitim Planıyla (BEP) özel eğitim alan öğrencilere bilgi ve beceri kazandırmaya çalışmaktadır. Çünkü özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin problem davranışlarının sağaltılması ve yeni öğrenmelerin gerçekleştirilmesi etkili bir planlama ile uygun bir ortam ve işbirliğiyle yürütülen özel eğitim yoluyla olmaktadır (Gürgür, 2015 s. 233). BEP özel eğitim alan öğrenciler için hazırlanmış öğ-

retimde kullanılan programdır (Avcıoğlu, 2011). BEP geliştirme ekibi (BEP geliştirme ekip başkanı – okul müdürü veya müdür yardımcısı-, varsa gezerek özel eğitim görevi verilen öğretmen, sınıf öğretmeni, branş öğretmeni, rehber öğretmen, öğrenci velisi ve öğrenci), BEP’i öğrencinin şimdiki/varolan eğitsel performans düzeyine, öğrenciye bir akademik yıl sonunda kazandırılması planlanan uzun dönemli hedeflere, uzun dönemli hedeflere ulaşmak için gerekli olan kısa dönemli hedeflere, belirlenen hedeflere ulaşmada kullanılacak olan öğretim yöntemlerine ve materyallere, kısa dönemli hedeflere ulaşmak için gerekli olan zamanın başlama ve bitiş tarihlerine, belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek için kullanılacak izleme ve değerlendirme yöntemlerine ve öğrenciye sağlanacak ek özel eğitim hizmetlerinin nerede, ne zaman, kimler tarafından ve ne kadar süreyle verileceğinin belirlenmesine uygun olacak şekilde düzenler (Kargın, 2007).

Günümüzde eğitim-öğretim faaliyetleri uzaktan eğitim yoluyla da yapılmaktadır. Uzaktan eğitim, öğrenen ve öğreticinin aynı ortamda bulunmak zorunda olmadığı ve eğitim-öğretimin e-posta hizmetleri veya teknolojik imkânlar sayesinde yürütüldüğü bir eğitim modelidir (İşman, 2011 s. 23). Uzaktan eğitim terimi ilk olarak 1892 yılında Wisconsin Üniversitesinin kataloğunda yer almış ve daha sonra Alman eğitimci Otto Peters tarafından 1960 yılında Almanya’da tanıtılmış olup, ilk başlarda yazışmalı olarak başlamıştır. Daha sonra uzaktan eğitim uygulamaları radyo, televizyon, telefon ve bilgisayar aracılığıyla yürütülmüş ve günümüzde ise, elektronik mektup, bilgisayarlı konferans ve internet gibi çok ortamlı sunu sistemlerinden de yararlanılmaktadır (Kaya, 2002 s. 18-20)

Uzaktan eğitim, neredeyse yıl ve günün tüm zaman dilimleri içerisinde insana geniş eğitim fırsatları sunmasına karşılık belli dezavantajlara da sahip bir eğitim biçimidir. Uzaktan eğitim, isteyene istediği yaşta, istediği yer ve zamanda istediği hızla, istediği ortamı kullanarak öğrenme imkânı tanıdığından dolayı eğitimdeki tüm sınırları ve duvarları ortadan kaldırmaktadır (Adıyaman, 2002 s. 1-2). Kaya’nın (2002) da belirttiği gibi uzaktan eğitimin, fırsat eşitsizliğini en aza indirme, kitle eğitimini kolaylaştırma, eğitimde maliyeti düşürme, öğrenciye serbesti sağlama, öğrenciye zengin bir eğitim ortamı sunma, bireysel öğrenmeyi sağlama, bireye öğrenme sorumluluğu kazandırma, eğitimi bir taraftan kitleselleştirirken, diğer taraftan bireyselleştirme ve belli bir zaman ile belli bir kapalı alanda bulunma zorunluluğunu ortadan kaldırması gibi faydaları söz konusudur. Uzakta eğitimin bu muazzam olanaklarına karşılık bazı dezavantajlarından da söz etmek mümkündür. Uzaktan eğitimin, öğrencilerin sosyalleşmelerini engellemesi, yardımsız ve kendi kendine öğrenme alışkanlığı olmayan öğrencilere yeterince yardım sağlayamama, uygulamaya yönelik derslerden yeterince yararlanamama ile beceri ve tutuma yönelik davranışların gerçekleştirilmesinde etkili olamama gibi dezavantajları da vardır (Kaya, 2002 s. 28-29).

Uzaktan eğitim faaliyetleri uzun yıllardır yürütülmüş olsa da uzaktan eğitim yoluyla özel eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi çok yeni bir mevzudur. Uzaktan eğitim

yoluyla özel eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinin yeni bir konu olması ise özel eğitim için geniş bir tartışma zemini hazırlamıştır. Çünkü özel eğitimin etkili bir şekilde gerçekleşmesi, eğitimin en önemli üç saçı ayağı olan öğrenci, veli ve öğretmenlerin işbirliğiyle mümkündür. Bu işbirliğindeki en önemli görev ise özel eğitim konusunda uzman olan öğretmenlere düşmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde rolü çok önemlidir.

Özel eğitimin en önemli özelliği, özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere BEP ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile özel eğitime gereksinim duyan bireylerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış uygun ortamlarda sürdürülen bir eğitim şekli olmasıdır. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin akademik, bilişsel, sosyal, davranışsal, dil, iletişim ve etkileşim gibi problemlerinin olduğu bilinmektedir. BEP yoluyla küçük adımlar şeklinde ilerleyip bol tekrar yaparak ve model olma, fiziksel veya sözel ipucu sunarak yapılan; yüzyüze, bireysel, grup veya sınıf ortamında bile gerçekleştirilmesi zor olan özel eğitim hizmetlerinin Covid-19 salgını nedeniyle uzaktan eğitim yoluyla yapılması özel eğitim alan öğrenciler için özel eğitim hizmetleri konusunu daha da sorunsallaştırmıştır. Dolayısıyla özel eğitime ilişkin böylesi bir karmaşık yapı ve bu karmaşık yapıdan ortaya çıkan sorunlar yeni araştırmalarla incelenmesi gereken bir durumu oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle, bu araştırmada da Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim alan öğrenciler için uzaktan eğitimin nasıl yürütüldüğü, öğretim için gerekli materyallerin nasıl temin edildiği, bu öğrencilerin problem davranışlarında ne tür değişikliklerin olduğu, öğrencilerin motivasyonunda ve performanslarında ne gibi değişimlerin gözlemlendiği, özel eğitim öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin rollerinin nasıl şekillendiği gibi sorulara cevap aranmıştır. Dolayısıyla bu araştırma, Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu temel iki soruya yanıt aranmıştır.

- 1- Özel eğitimde uzaktan eğitim süreci nasıl gerçekleşmektedir?
- 2- Özel eğitimde uzaktan eğitim hizmetlerinin ne tür faydaları ve sınırlılıkları vardır?

2. Yöntem

2.1 Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, Covid-19 salgını sürecinde özel eğitime gereksinim duyan bireylerin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşleri olgubilim (fenomenoloji) deseninden yararlanılarak incelenmektedir. Olgubilim deseninde, bir konu hakkında katılımcıların derinlemesine deneyimlerini ve düşüncelerini belirleyerek yaşantıları ve bu yaşantılara yüklenen anlamları ortaya çıkarmak hedeflenmektedir (Smith ve Fowler, 2009).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Katılımcılar, araştırmanın amacı doğrultusunda özel eğitim okullarında görev yapan özel eğitim öğretmenleri olarak belirlenmiştir. Araştırma Van ilinde gerçekleştirilmiş olup, katılımcıları belirlemek için ilk olarak Van'ın merkez ilçelerinde bulunan resmi özel eğitim okullarında görev yapan 28 özel eğitim öğretmeni ile iletişime geçilmiştir. Ancak yapılan görüşmeler sonucunda araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 19 özel eğitim öğretmeni araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Tablo 1'de katılımcılara ilişkin demografik özelliklere yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Mezuniyeti	Mesleki Deneyim
Ö1/Elif	Kadın	30	Lisans	Özel Eğitim	9 Yıl
Ö2/Ahmet	Erkek	29	Lisans	Özel Eğitim	8 Yıl
Ö3/Zuhal	Kadın	30	Lisans	Özel Eğitim	6 Yıl
Ö4/Mehmet	Erkek	43	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	22 Yıl
Ö5/Metin	Erkek	48	Lisans	Sınıf Öğretmeni	22 Yıl
Ö6/Ozan	Erkek	28	Lisans	Özel Eğitim	7 Yıl
Ö7/Suzan	Kadın	26	Yüksek Lisans	Özel Eğitim	6 Yıl
Ö8/Burak	Erkek	41	Lisans	Sınıf Öğretmeni	13 Yıl
Ö9/Eylül	Kadın	30	Lisans	Özel Eğitim	8 Yıl
Ö10/Tuğba	Kadın	28	Lisans	Özel Eğitim	6 Yıl
Ö11/Seher	Kadın	25	Yüksek Lisans	Özel Eğitim	3 Yıl
Ö12/Çiğdem	Kadın	28	Lisans	Özel Eğitim	5 Yıl
Ö13/Necdet	Erkek	34	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	14 Yıl
Ö14/İbrahim	Erkek	34	Lisans	Sınıf Öğretmeni	11 Yıl
Ö15/Alya	Kadın	30	Lisans	Özel Eğitim	9 Yıl
Ö16/Nermin	Kadın	32	Lisans	Özel Eğitim	9 Yıl
Ö17/Sibel	Kadın	32	Lisans	Özel Eğitim	11 Yıl
Ö18/Orçun	Erkek	35	Lisans	Özel Eğitim	5 Yıl
Ö19/Gülçin	Kadın	41	Lisans	Özel Eğitim	9 Yıl

Tablo 1'e bakıldığında katılımcıların 8'i erkek 11'i kadındır. Yaşları 25 ile 48 arasındadırlar. Katılımcıların 5'i sınıf öğretmenliği, 14'ü ise özel eğitim öğretmenliği lisans programı mezunudur. Sınıf öğretmenliği programı mezunu olan katılımcılar, özel eğitim kursları olarak özel eğitim öğretmeni olarak atanmışlardır. Katılımcıların dördü, yüksek lisans yapmıştır; geriye kalan 15'i ise lisans programı mezunudur. Katılımcı-

ların mesleki deneyimleri 3 ile 22 yıl arasında değişmektedir. Araştırma verileri sunulurken katılımcı gizliliğini korumak amacıyla katılımcı öğretmenler, görüşmelerden elde edilen verilerin sırasına uygun olarak Ö1, Ö2, Ö3 ... Ö19 şeklinde kodlanmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Olgu bilim deseninin ana veri toplama aracı görüşmelerdir (Yıldırım ve Şimsek, 2018). Bu araştırmada da özel eğitim öğretmenleri ile yarı-yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak veriler toplanmıştır. Dolayısıyla araştırma verilerini toplamak için açık uçlu sorulardan oluşan bir yarı-yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Ardından, yarı-yapılandırılmış görüşme formundaki soruların uygunluğunu belirlemek için, özel eğitim alanında uzman olan üç öğretim üyesinin görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler çerçevesinde formdaki sorularda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Görüşmeler, Covid-19 salgın sürecinde yapıldığı için, yüz yüze görüşme yerine internet ortamında ve yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu katılımcılara e-mail olarak gönderilmiş ve katılımcıların formu okuyup doldurmaları, formda anlaşılmayan bir durum olduğunda ise araştırmacıları arayıp danışmaları istenmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin başka hiçbir yerde kullanılmayacağı, sadece araştırma kapsamında kullanılacağı katılımcılara belirtilmiştir. Araştırma verileri, Mart-Mayıs 2020'de üç aylık bir süreçte toplatılmıştır. Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşme formunda yer alan şu sorular yoluyla elde edilmiştir:

1. Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim planlamasını nasıl yaptınız?
2. Uzaktan eğitim sürecinde öğretim faaliyetlerinizi nasıl yürüttünüz?
3. Öğretimde kullandığınız materyaller ve yardımcı teknolojiler için neler söylersiniz?
4. Öğrencilerinizin motivasyonuna ilişkin neler söylersiniz?
- Problem davranışları hakkında neler söylersiniz?
5. Özel eğitimde uzaktan eğitime ilişkin ne tür tedbirleri önerirsiniz?

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi, nitel analiz tekniklerinden biri olan betimsel analiz yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme kayıtlarının dökümleri ikinci yazar tarafından yapıldıktan sonra, rastgele seçilen üç görüşmenin dökümleri birinci yazar tarafından tekrar kontrol edilmiştir. Veriler, birinci ve ikinci yazar tarafından tüm dökümler detaylı bir şekilde okunduktan sonra, sorulara uygun kategoriler şeklinde tasnif edilmiştir. Böylece araştırma bulguları beş tema altında (beş başlık altında) betimsel analize tabi tutulmuştur.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik, nitel araştırmaların güçlü yanlarından biri olup okuyucu, katılımcı ve araştırmacı bakış açısına göre bulguların doğru olup olmadığının belirlenmesidir. Bundan dolayı nitel araştırmalar yapılırken geçerliliğin sağlanması için bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Creswell, 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada da geçerliğin sağlanması için; görüşme soruları hazırlanırken, özel eğitim alanında ve nitel araştırma yöntemleri konusunda araştırmaları olan üç uzmandan görüş alınmıştır.

Nitel araştırmacılar, araştırmalarının tutarlılığı veya kararlılığı için mümkün olduğu kadar süreçlerin basamaklarını yazmalıdırlar (Creswell, 2017). Bu araştırmada güvenirliliğin sağlanması için araştırmacılar, nitel araştırmalar için belirtilen öneriler doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bu amaçla analiz aşamasında ikinci yazarın dökümleri gerçekleştirmesinden sonra rastlantısal olarak seçilen üç döküm birinci yazar tarafından kontrol edilmiştir. Ayrıca temalara ait içeriklerin çıktısı alınarak, tema ve içerik uyumu her iki yazar tarafından da kontrol edilmiştir. Böylece araştırma verilerinin nitel açıdan tutarlılığı sağlanmıştır. Diğer taraftan araştırma verilerinin güvenirliliğini artırmak amacıyla nicel olarak da güvenirlilik hesaplaması yapılmıştır. Bu güvenirlilik çalışmasının sonucunda, Miles ve Huberman (1994)'in önerdiği "Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100" formülü ile kodlayıcılar arası güvenirlilik %96 olarak hesaplanmıştır (Baltacı, 2017).

3. Bulgular

Araştırma verilerinin analizi sonucunda, Covid-19 salgın sürecinde özel eğitim öğretmenlerinin uzaktan eğitimi nasıl planladıklarına, uzaktan eğitim sürecinde öğretim faaliyetlerini nasıl yürüttüklerine, materyal ve yardımcı teknolojileri kullanıp kullanmadıklarına, öğrenci motivasyonunu nasıl sağladıklarına ve öğrencilerin problem davranışlarına nasıl müdahale ettiklerine ve özel eğitimde uzaktan eğitime ilişkin ne tür görüş ve öneriler sunduklarına ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgular şu başlıklar altında betimsel olarak sunulmuştur.

1. Salgın sürecinde uzaktan eğitimin planlanması
2. Uzaktan eğitim sürecinde öğretim faaliyetleri
3. Uzaktan eğitim sürecinde materyal ve yardımcı teknoloji kullanımı
 - a) Uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel gereksinimli öğrenciler için dezavantajları,
 - b) Uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel gereksinimli öğrenciler için avantajları
4. Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci motivasyonu ve problem davranışlar
5. Özel eğitimde uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşleri ve önerileri

Araştırma bulguları temelde beş konu başlığı altında toplanmaktadır. Beş konu başlığına ilişkin katılımcı sayısı ile alt kategorilere ilişkin katılımcıların görüş yüzdesi ve görüş sıklığına ilişkin bilgiler ise Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırma Bulgularına İlişkin Katılımcı Yüzdesi ve Görüş Sıklığı

Konu Başlıkları/Temalar		Katılımcı Sayısı	%*
1. Eğitimin planlaması	Görüş belirtenlerin toplamı	19	100
Sadece Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ile		13	68,43
EBA ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) ile		4	21,05
EBA ve mobil telefon veya sosyal medya ağları ile		2	10,52
1. Öğretim faaliyetleri	Görüş belirtenlerin toplamı	19	100
Öğretmen-aile işbirliği ve önceki konuların tekrarı şeklinde yürütülmesi		17	89,48
Öğretmen-aile işbirliği ve yeni konuların öğretimi şeklinde yürütülmesi		2	10,52
3. Materyal ve yardımcı teknolojiler	Görüş belirtenlerin toplamı	19	100
Dezavantajları veya avantaj sağlamadı		17	89,48
Avantajları veya avantaj sağladı		2	10,52
4. Eğitim sürecinde öğrenci motivasyonu ve davranış durumu	Görüş belirtenlerin toplamı	19	100
Uzaktan eğitim ile öğrencilerin motivasyonu düştü ve öğrencilerin problem davranışları arttı		18	94,74
Görüş belirtmeyen		1	5,26
5. Görüş ve öneriler	Görüş belirtenlerin toplamı	19	100
Uzaktan eğitim özel eğitime fayda sağlamadığı için aile eğitimleri yapılmalıdır		12	63,16
Uzaktan eğitim olsa da yüzyüze eğitim şarttır		7	36,84

* Kısaltmalar; katılımcı yüzdesi (%).

Tablo 2’de görüldüğü gibi birinci konu başlığı olan “eğitimin planlaması” kategorisinde katılımcıların %100’ü EBA üzerinden uzaktan eğitim faaliyetini planlamıştır. Bazı katılımcılar da (%31,57) EBA ile birlikte daha önce hazırlamış oldukları BEP planından ve mobil telefon veya sosyal medya ağlarından faydalanarak eğitim planlamasını yapmıştır. Yine ikinci konu başlığı olan “öğretim faaliyetleri” kategorisinde katılımcıların %89,48’i uzaktan eğitim sürecinde öğretmen-aile işbirliği ve önceki konuların tekrarı ile öğretim faaliyetlerini yürütmüştür. Üçüncü konu başlığı olan “materyal ve yardımcı teknolojiler” kategorisinde ise, katılımların %89,48’i uzaktan eğitim sürecinde özel

eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin eğitiminde avantaj sağlamadığını belirtmiştir. Dördüncü konu başlığı olan *“araştırmanın eğitim sürecinde öğrenci motivasyonu ve davranış durumu”* kategorisinde katılımcıların %94,74’ü uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin motivasyonunun düştüğü ve öğrencilerin problem davranışlarının arttığını savunmuştur. Beşinci konu başlığı olan *“görüş ve önerileri”* kategorisinde ise katılımcıların,

63,16’sının uzaktan eğitim sürecinin özel eğitim öğrencilerine fayda sağlamadığı görüşündedir. Dolayısıyla katılımcılar özel eğitim sürecinde ailelere özel eğitimle alakalı eğitimler planlanarak verilmesi gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

Tablo 2’ye ilişkin bu genel yorumun dışında tabloda belirtilen araştırma bulgularının konu başlıklarına ve alt kategorilerine ilişkin veriler beş temel başlık altında sırayla verilmiştir. Bulgular açıklanırken, katılımcıların çoğunluğunun (% 50 ve üzerinde) katıldığı görüşler ve bazen de daha az katılımcının (% 49 ve altı) ifade ettiği ancak araştırma teması için önem arz eden veriler seçilmiştir. Bu yöndeki veriler aşağıda sunulmuştur.

1. Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Planlanması

Araştırma bulgularının birinci konu başlığı olan *“eğitimin planlaması”* kategorisinde özel eğitim öğretmenleri olan katılımcıların hepsi (%100’ü) MEB tarafından özel eğitim öğrencileri için hazırlanan EBA programı üzerinden uzaktan eğitim faaliyetini planladıklarını belirtmiştir. Bu kategorinin birinci alt kategorisine yönelik görüş belirten katılımcılar (%68,43) sadece EBA programı üzerinden uzaktan eğitim faaliyetini planlamıştır. Örneğin, katılımcı öğretmenlerden biri (Ö2), *“Bakanlığımızın paylaştığı uzaktan eğitim ve düzenlediği canlı dersler dışında herhangi bir başka planlama yapmadım”* şeklinde görüş belirtirken, başka bir öğretmen (Ö16) ise, *“Eğitimi haftalık olarak planlıyorum. Planlamayı ise Bakanlığın EBA üzerinden paylaştığı şekilde velilere aktarıyorum”* şeklinde görüş belirtmiştir.

Bu kategorinin ikinci ve üçüncü alt kategorisine yönelik görüş belirten katılımcılar (%31,57) EBA ile birlikte daha önce hazırlamış oldukları BEP planından ve mobil telefon veya sosyal medya ağlarından faydalanarak eğitim planlamasını yaptıkları bulgulamıştır. Bu kapsamda, öğretmenlerden biri (Ö1), *“Uzaktan eğitim sürecinde, bakanlığın önerdiği planlamayı takip ediyoruz ve ben aynı zamanda daha önce yaptığım BEP’i velilerime ulaştırdım. BEP’te var olan planlamayı da takip ediyoruz”* şeklinde görüş belirtirken; başka bir öğretmen de (Ö12), *“uzaktan eğitimi veliler ve branş öğretmenlerinin bulunduğu Whatsapp grubu ile yürütmekteyiz. Her gün farklı bir derse yönelik etkinlikler planlanıp bu gruptan paylaşılmaktadır. Bakanlığın verdiği dersler ve öğrencinin BEP’i izlenerek planlama yapılmaktadır. Haftada bir, veliler aranılarak yapılan eğitim planı değerlendirilmektedir.”* Dolayısıyla katılımcı olan özel eğitim öğretmenlerinin, özel eğitim faaliyetleri için uzaktan eğitim sürecinde EBA ile birlikte sosyal medya araçları gibi başka yollarla da özel eğitim öğrencilerine yönelik özel eğitimi planladıkları görülmektedir.

2. Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğretim Faaliyetleri

Araştırma bulgularının ikinci konu başlığı olan “öğretim faaliyetleri” kategorisinde özel eğitim öğretmenleri olan katılımcıların hepsi (%100) uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde ailelerle işbirliğine dikkat çekerek, ailelerin uzaktan eğitim sürecindeki rolünün çok büyük olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kategoride “öğretmen-aile işbirliği ve önceki konuların tekrarı şeklinde yürütülmesi” olan birinci alt kategoriye yönelik görüş belirten katılımcıların büyük bir kısmı (%89,48) özel eğitim öğretmenleri ve özel eğitim alan öğrenci velilerinin işbirliğiyle, pandemi öncesinde öğrenilen konuların tekrarı yoluyla uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğünü belirtmiştir. Örneğin bu bulguya ilişkin katılımcı öğretmenlerden biri (Ö8), “Öncelikle öğrencilerin daha önce gördükleri eski konuları ailelerle paylaşıyorum. Öğrencilere etkinlikler gönderiyorum. Ailelerden bu etkinlikleri çocuklarla çalışmasını istiyorum. Aileleri EBA hakkında bilgilendiriyorum ve EBA üzerinden çalışabilecekleri konuları söylüyorum” ifadelerini kullanırken; diğer bir katılımcı (Ö15) ise, “Yeni konuların öğretiminden ziyade öğrencilerimden ve ailelerinden beklentim, almış oldukları kazanımları unutmamaları bu sebepten asıl amacım eski konuların tekrarı. Verdiğim ödevler ailelerin de yardımıyla öğrencilerim yapmakta” şeklinde görüş bildirmektedir.

Bu kategorinin ikinci alt kategorisi olan “öğretmen-aile işbirliği ve yeni konuların öğretimi şeklinde yürütülmesi’ne” yönelik görüş belirten bazı katılımcılar (%10,52) uzaktan eğitim faaliyetleri sürecinde özel eğitim alan öğrencilerine, pandemi öncesinde işlenen konuların tekrarının yapılması ile birlikte yeni konu, kazanım ve becerilerinin öğretilmesi için ailelerle işbirliği şeklinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu alt kategoriye ilişkin katılımcı öğretmenlerden biri (Ö17) şöyle, “EBA ve Whatsapp üzerinden ailelerle iletişim kurarak eğitimi sürdürmeye çalışıyorum. Ebeveynlere rehberlik ederek öğretimi onların yapmasını sağlıyorum. Öğrencilerin bireysel özelliklerine göre eski konuları tekrar ettiğim ve yeni konularla da çalıştığım öğrencilerim var” görüşünü belirtirken; diğer bir öğretmen (Ö6) ise, “her gün 10 tane etkinlik gönderiyoruz. Sınıfta iki öğretmen görev yapıyoruz. Bunlar çocukların ve ailelerinin beraber yapabilecekleri etkinlikler oluyor. Bu etkinlikler içinde her derse dair kazanımlar var. Ayrıca Türkçe ve matematikle alakalı eski konularla ilgili görüntülü ve PDF veya Word de gönderiyoruz. Ailelerden tekrarını istiyoruz. Ayrıca EBA üzerinde yeni konuların paylaşımını da yapıyoruz” şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı öğretmenlerden biri (Ö11) ise, uzaktan eğitim sürecinde aile ile işbirliği içinde EBA üzerinde görüntülü eğitim yaptığını şu şekilde ifade etmiştir: “Uzaktan eğitimde ailelerin desteği çok önemli oluyor. Öğrencilerim için EBA üzerinden paylaştığım video, etkinlik, ödev ve çalışmalara ulaşmalarını velilerim sağlıyor. Görüntülü konuşma şeklinde öğretim, ödevlerin takibi konusunda bana yardımcı oluyorlar. Bana gelen geri dönüşlere göre yeni konuları işlemeye devam ediyorum. Eğer eski konularda eksiklik varsa ve unutulmuşsa tekrar ediyorum”.

3. Uzaktan Eğitim Sürecinde Materyal ve Yardımcı Teknoloji Kullanımı

Bu araştırma bulgularının üçüncü konu başlığı olan uzaktan eğitim sürecinde kullanılan “materyal ve yardımcı teknolojiler” kategorisine bağlı iki alt kategoride bulgular elde edilmiştir. Bunlardan birincisi %89,48 oranında katılımcı görüşünü yansıtan ve a) “uzaktan eğitim sürecinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için dezavantajları” konusunu kapsayan alt kategoridir. İkincisi ise %10,52 oranında katılımcı görüşüne ilişkin oluşturulan b) “uzaktan eğitim sürecinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için avantajları” konusunu kapsayan alt kategoridir. Burada her iki alt kategoriye ilişkin bulgular sırayla sunulmuştur.

a) Uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için dezavantajları

Araştırma bulgularının üçüncü konu başlığına bağlı oluşturulan “uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için dezavantajları” olan birinci alt kategoriye yönelik görüş belirten katılımcıların büyük bir kısmı (%89,48’i) bu hususta dezavantajlara dikkat çekmektedir. Örneğin, bu konuda öğretmen katılımcılardan biri (Ö2) şu şekilde: “özel eğitimde uzaktan eğitimi doğru bulmuyorum. Çünkü çalışma alanımız tamamen sevgi dolu ve ortak ilgi alanı kurmaya dayalı temas gerektiriyor, uzaktan eğitim ile bunu kurmak pek mümkün olmuyor. Dezavantajlı bile olduğunu söyleyebiliriz çünkü çocuklarımız alışkın oldukları eğitim ortamından çok farklı bir uygulamaya tabi oluyorlar. Uzaktan eğitim uygulamalarında özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarımız için kullanışlı olan çok az içerik olduğunu düşünüyorum” görüşünü belirtmiştir. Ayrıca, uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için dezavantajları hususunda EBA ve EBA TV’nin içerik olarak özel eğitim açısından zengin olmadığına, EBA’da orta ve ağır derecede yetersizliği olan öğrenciler için uygun içeriklerin bulunmadığına dikkat çeken katılımcılar da vardır. Örneğin, bir katılımcı (Ö3) şöyle “...Yine bir diğer sıkıntı ise EBA da özel eğitim öğrencilerine yönelik çok fazla içeriğin olmaması, orta ve ağır derecede engeli olan öğrencilere yönelik olmaması söylenebilir” görüş belirtmiştir. Katılımcılardan bir başkası (Ö8) da “Özellikle orta ağır düzeyde yetersizliği olan öğrenciler için uzaktan eğitim materyalleri yetersiz kalıyor. Daha doğrusu uzaktan eğitim diye bir şey çok söz konusu olmuyor. EBA üzerinde hazırlanan dersler daha çok hafif düzeyde yetersizliği olan öğrenciler için uygun diye düşünüyorum. Orta ve ağır düzeydeki öğrencilere hitap etmiyor” ifadeleri ile bu hususa dikkat çekmiştir.

Uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için dezavantajları hususunda öğrenci ile velilerinin sisteme girişlerde sık sık sistemsel hata veya zorluklarla karşılaştıklarına, yani EBA’nın sistemsel hatalar verdiğiğine vurgu yapan katılımcı da olmuştur. Örneğin, katılımcı öğretmenlerden biri (Ö1); “EBA bu süreçte kullanılmaya başlandığında, yaşanan ilk problem sistemin ilk zaman-

larda verdiği hatalar oldu. Veliler, EBA için belirlenen saatlerde sisteme giriş yapamadılar. Ve yine diğer sıkıntı özel eğitim öğrencileri için EBA'ya gün içinde istenen saatte girişin olmaması, bu sürecin belirli saat aralıklarıyla kısıtlanmasıdır. Öğrencilerin durumları göz önünde bulundurulduğunda sisteme girişte saat sınırlamasının olmaması daha yararlı olacaktır” konusuna vurgu yapmıştır. Ayrıca, katılımcılar EBA TV’de özel eğitim öğrencilerine yönelik yayınlanan videoların çoğu kez öğrencilerin bireysel farklılıklarından dolayı seviyelerine uygun olmadığına ve dolayısıyla EBA TV’deki video yayınlarının özel eğitim alan öğrenciler için tam olarak amaca hizmet etmediğine de dikkat çekmişlerdir. Bu hususta katılımcılardan biri (Ö9); “İnternette giriş yapılan EBA dışında bir diğer uzaktan eğitim yöntemi de EBA TV. Buradan özel eğitim öğrencileri için yayın yapılmakta. Fakat bu eğitimler, öğrencilerin göstermiş oldukları performans düzeylerindeki farklılıklar nedeniyle, bazı öğrencilere basit gelmekte, bazı öğrenciler için ise performans düzeyi açısından ileri konular olup, anlatımlar hızlı yapılmakta ve konular çabuk geçilmektedir” şeklinde bir görüşü dile getirmiştir.

Bu konuda elde edilen bulgular arasında, öğrencilerin internet kullanımı ve erişiminin sınırlı olması, EBA üzerinden öğrencilerle etkileşimin sınırlı olması, öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olmasından dolayı uzaktan eğitim sürecinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin özel eğitim alan öğrenciler için uygun olmadığına dair katılımcı görüşleri de vardır. Örneğin, katılımcılardan biri (Ö16) bu hususu şöyle, “öğrencilerin internete erişim olanakları sınırlı olduğu için EBA sistemini çok sağlıklı kullanamıyorum. ...Öğrencilerin bağımsız olarak faydalanacakları bir sistem değil. Bir de EBA üzerinden öğrencilerimle bire bir etkileşime geçemiyorum. Onlara rahat yönerge verip geri dönüş alamıyorum. Zaten dikkat süreleri kısıtlı, ne bir pekiştirici kullanabiliyorum. Ne de ödül veya yaptırım bakımında bir etkim vardır. Dolayısıyla benim için uzaktan eğitim özel eğitim öğrencileri ve bir özel eğitim öğretmenleri için pek işlevsel olmadığını düşünüyorum” ifade etmiştir. Bir katılımcı da, EBA’nın özel eğitimde çok düşük faydası olmasına rağmen idare tarafından öğretmenler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Bu konuda katılımcı (Ö4) görüşünü şöyle; “EBA okul idarelerinin öğretmenler üstünde baskı unsuru olarak kullandığı araçtır. Özel eğitimde çok düşük düzeyde faydası bulunmaktadır” dile getirmiştir.

b) Uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için avantajları

Araştırma bulgularının üçüncü konu başlığına bağlı oluşturulan “uzaktan eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için avantajları” olan ikinci alt kategoriye yönelik görüş belirten katılımcıların çok az bir kısmı (%10,52’si) bu hususta avantajlara dikkat çekmektedir. Örneğin, bu konuda öğretmen katılımcılardan biri (Ö16) şu şekilde: “EBA üzerinden sadece öğrencilere ödevlendirme yapıyorum. EBA’yı öğretmen veli iletişimini sağlıyor olması, ödevlerin kontrolünün yapılıyor olması yönünden faydalı buluyorum” görüş belirtmektedir. Ayrıca az da olsa birkaç katılımcı, EBA uygulamasına yüklenen videoların özenle seçilmesi ve EBA TV’nin hızlı

bir şekilde hayata geçirilmesi, ödev kontrolünün hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanınması gibi hususlar materyal ve yardımcı teknolojinin öğrencilere sağladığı faydalar olarak belirtilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden biri (Ö1), *“Bu süreçte EBA’ya özenle seçilen videoların seçilmesi, ödev kontrollerine imkân tanınması avantaj olarak görüyorum. İnternette girilen EBA dışında bir diğer uzaktan eğitim yöntemi de EBA TV’dir. EBA TV konusunda MEB’in kısa sürede bu kadar koordineli ve hızlı hareket etmesi, sürecin genel olarak başarılı yönetilmesini sağlamaktadır. EBA TV’den de özel eğitim öğrencileri için yayın yapıldığını düşünüyorum”* şeklinde bir görüş belirtmiştir. Bir katılımcı da uzaktan eğitim sürecinde yetersizlikten orta ve ağır düzeyde etkilenen bireyler için ev ortamında bulunan materyallerin tercih edilmesi ve bu materyallere kolay ulaşılmasının avantajlı yönüne vurgu yapmıştır. Bu katılımcı (Ö12) görüşünü şöyle: *“Uzaktan eğitim sürecinde öğretim için ailelerin rahat ulaşabileceği materyaller üzerinde durulmuştur. Genelde evde bulunan eşyalar ve yiyecekler düşünülerek öğretim planlanmıştır. Basit düzeyde kesme yapıştırma, okuma yazma, nesnelere sayı sayma ve toplama gibi konular evde bulunan materyaller ile çalışılması istenmiştir”* ifade etmiştir.

4. Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrenci Motivasyonu ve Problem Davranışlar

Araştırma bulgularının dördüncü konu başlığı olan *“uzaktan eğitim sürecinde öğrenci motivasyonu ve problem davranışlar”* kategorisine bağlı sadece bir alt kategoride bulgular elde edilmiştir. Bu da, *“uzaktan eğitim ile öğrencilerin motivasyonu düştü ve öğrencilerin problem davranışları arttı”* alt kategorisidir. Bu alt kategoriye yönelik görüş belirten katılımcı yüzdesi %94,74’tür. Ancak katılımcılardan biri bu kategoriye ilişkin hiçbir görüş belirtmemiştir. Bu alt kategoriye ilişkin görüş belirten katılımcıların hepsi (%94,74’ü) uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin motivasyon bozukluğu yaşadıklarına ve öğrencilerin problem davranışlarında önemli oranda artış olduğuna ilişkin görüş belirtmişlerdir. Uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin motivasyon bozukluğu yaşadıklarına ilişkin bir katılımcı (Ö13), *“öğrencilerin kendini düzenleme becerilerinin yetersiz olmasından dolayı genel olarak motivasyon düşüklüğü yaşadıkları tespit edilmiştir. Verilen etkinlikleri yapmak istememeleri ve günlerinin çoğunu TV karşısında geçirdikleri görülmüştür. Bu süreçte onları yalnız bırakmamak için görüntülü konuşmalar yaptım”* şeklinde bir görüş ortaya koymuştur.

Ayrıca motivasyonu bozulan ve uzaktan eğitim sürecinden olumsuz etkilenen öğrenciler için katılımcıların ev ziyaretleri, görüntülü telefon görüşmeleri, ailelerle işbirliği ve çevrimiçi (online) dersler yoluyla öğrencilerini motive ettikleri konusunda bir dizi bulgu da elde edilmiştir. Bu bulguya ilişkin örnek ise katılımcı (Ö7’nin) şu görüşü; *“uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerimizi motive edebildiğimiz tek kaynak telefon görüşmeleri oluyor. Öğrencilerle telefonda konuşup bu sürecin mutlaka biteceğini ve okulumuza, arkadaş ortamımıza geri döneceğimizi söylüyoruz. Bu süreçte en azından sesimizi duymalarının onları olumlu etkilediğini düşünüyorum”* örnek olarak verilebilir. Diğer bir katılımcı (Ö15) ise, *“Özel eğitim öğrencilerinin okula bağımlı olduklarını fark ettim. Bu süreçte aileler otorite sağlamakta zorlanıyorlar. Öğrenciler öğretmenlerini daha fazla dikkate aldıklarından ve sınıf*

içerisinde arkadaşlarıyla geçirdikleri öğretim sürecinde daha fazla motivasyon elde ettiklerinden, evde motive olmakta zorlanıyorlar. Onları motive edebilmek için pekiştirici ses kayıtları, videolar gönderdim, telefonla görüşmeleri ve sosyal mesafeyi koruyarak ev ziyaretleri yaptım” şeklinde görüş belirtmiştir.

Uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin problem davranış yaşama durumlarına ilişkin görüş belirten katılımcıların hepsi (%94,74’ü) uzaktan eğitim sürecinde, öğrencilerde problem davranışların arttığı yönünde görüş belirtmiştir. Öğrencilerde problem davranışların artması, sönmüş problem davranışların tekrardan ortaya çıkması ve yeni problem davranışların görülmesi şeklinde olmuştur. Katılımcılardan biri (Ö13), “Öğrencilerimde 1. Dönem söndürmeyi başardığımız problem davranışların tekrar ortaya çıktığı gözlemlendi. Veliler ile yapılan konuşmalarda öğrencilerin evde geçen süreçlerinin sıkıntılı olduğu ve onlarla ders yapmak istemedikleri yönünde oldu. Öğrencilerimde var olan bağırma, yerinde sallanma, vurma gibi davranışların yeniden ortaya çıktığı ve daha da arttığı söylenildi” şeklinde görüş belirtmiştir. Başka bir katılımcı (Ö14) ise “*öğrencimde, sönmüş problem davranışları yeniden ortaya çıktı, yeni problem davranışlar da görüldü. Problem davranış olarak öğrencilerde teknoloji bağımlılığı arttı. Velilerden sürekli telefonda oyun oynuyor şeklinde şikâyetler alıyorum”* şeklinde bir görüş ile özel eğitim öğrencilerinde problem davranışların nasıl arttığı hususuna ışık tutmuştur.

5. Uzaktan Eğitim Sürecinde Özel Eğitime İlişkin Öğretmen Görüş ve Önerileri

Araştırma bulgularının beşinci konu başlığı olan “uzaktan eğitim sürecinde özel eğitime ilişkin öğretmen görüş ve önerileri” kategorisine bağlı iki alt kategoride bulgular elde edilmiştir. Bunlar, “uzaktan eğitim özel eğitime fayda sağlamadığı için aile eğitimleri yapılmalıdır (%63,16), uzaktan eğitim olsa da yüzyüze eğitim şarttır (%36,84)” alt kategorileridir. Bu iki alt kategoriye ilişkin veri örnekleri sırayla burada sunulmuştur.

Katılımcıların çoğunluğu (%63,16), özel eğitimde uzakta eğitim uygulamasının çok zor olduğuna, bu süreçte öğrencilerin okul kültüründen uzaklaştıklarına, daha az sorumluluk aldıklarına, birçok konuda yetersiz kaldıklarına ve dolayısıyla uzaktan eğitim sürecinde aile eğitimlerinin artırılması gerektiğine, koronavirüs sürecinde gezici özel eğitim öğretmenlerinden bir ekip kurularak aile ziyaretleri çerçevesinden aile eğitimlerinin yapılması gerektiğine ilişkin görüş ve önerilerde bulunmuştur. Bu katılımcılardan biri (Ö3), “Uzaktan eğitimin, özel eğitim açısından yararlı olduğunu düşünmüyorum. Öğrencilerin durumları gereği, özel eğitim öğrencileri yeni bilgi ve becerileri yaparak yaşayarak, taklit yoluyla ve sık tekrarla öğrendikleri için bu sürecin onlar için çok fazla başarılı ve sürdürülebilir olacağını sanmıyorum. Bu nedenle aile eğitimlerinin daha fazla yapılmasını öneriyorum” şeklinde görüş ve öneri sunmuştur. Katılımcılardan bir başkası (Ö15) da “öğrenciler okul kültüründen uzaklaştı, kazanımlarının bazılarını unuttular, problem davranışları arttı, ödevlerinin ve dersin sorumluluğu olduğu algısını bıraktılar. Bunun için pandemi nedeniyle geçilen uzaktan eğitim sürecini faydalı görmüyorum. Bu süreci öğ-

renciler için en az riskle atlatmak zorundayız. Bu da biz öğretmenlerin ailelerimizi özel eğitim konusunda daha fazla bilgilendirme yapmasıyla ve onları eğitmemizle mümkündür” görüş ve önerisini savunmuştur. Başka bir katılımcı (Ö16) ise, “Özel eğitimin uzaktan eğitim sürecinde en zorlanılan alan olduğunu düşünüyorum. Normal eğitim sürecinde dahi aileler öğrencilerle evde öğretim yapmakta zorlanıyor veya umursamaz bir tavır sergiliyor iken izolasyon sürecinde büyük bir role sahip oldular. Eksi tarafı bu süreçte öğretmenler, aileler ve öğrenciler bir düzen oturtmakta çok zorlandılar. Evde birden fazla eğitime devam eden çocuk olduğu için aileler disiplin kurmakta zorluk çektiler. Ve bu özel gereksinimli çocuğun gerilemesine neden oldu. Bunun için özel eğitim konusunda tüm aile bireylerinin bilgilendirilmesini öneriyorum” şeklinde görüş ve öneride bulunmuştur. Bir katılımcı (Ö13) ise uzaktan eğitimin süreci ailelere normalden daha fazla sorumluluk verdiği için bir anlamda faydalı olduğunu dolayısıyla aile eğitimlerinin yapılması gerektiği yönündeki görüşü şu şekilde: “Uzaktan eğitim sürecinden aileler ister istemez sürece dahil olmak zorunda kaldılar, sorumlulukları arttı, bu durum öğrencilerini takip etmelerini sağladı. Öğretim sürecinde daha aktif olarak yer aldılar ve uzaktan eğitim öğrencinin eğitimden kopmaması, öğrendiklerini unutmaması adına olumlu bir adım olduğunu düşünüyorum. Tabi aileler özel eğitim konusunda uzman yani bilgi sahibi olmadıkları için bu durumda daha fazla aile eğitimleriyle onları desteklemeliyiz” belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar, öğretmenlere ve ailelere çevrimiçi (online) derslerle ilgili eğitimlerin verilmesi gerektiğine, ilerde benzer bir pandeminin olma olasılığına karşılık videoların hazırlanması gerektiğine ve öğrencilere teknolojik alt yapı için bilgisayarların dağıtılması gerektiğine yönelik de görüş ve önerilerde bulunmuştur. Bu katılımcılardan biri (Ö8), “Herhangi bir pandemi durumunda en azından hafif zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuklar için EBA üzerinden online dersler yapılabilir. MEB’in yeni çıkardığı özel eğitim kitapları, materyalleri ve öğretmen kılavuz kitapları her aileye ulaştırabilir.” Başka katılımcı (Ö14) da “Öğrencilere bilgisayar dağıtılabilir, her eve internet bağlantısı sağlanmalıdır. Her seviyedeki özel eğitim öğrencileri için konu anlatım videoları çekilmelidir” şeklinde görüş belirtmiştir. Diğer bir katılımcı (Ö18) ise, “Kesinlikle aile eğitimlerine yönelik ciddi bir planlama yapılmalı ve uygulanmalı. Özel eğitim öğretmenlerinin sağlıklı bir uzaktan eğitimin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir eğitime tabi tutulmalı. EBA veya benzeri bir sistemden yürütülecek eğitimlerde genel bir öğretim yapmak yerine, her öğretmenin kendi öğrencisine yönelik öğretim içeriği hazırlayarak görsel olarak öğrencisine sunulmalı” şeklinde önerilerde bulunmuştur.

Araştırma bulgularının beşinci konu başlığına bağlı oluşturulan “uzaktan eğitim olsa da yüzyüze eğitim şarttır (%36,84)” alt kategorisine yönelik görüş belirten katılımcıların bir kısmı (%36,84) koronavirüs sürecinde uzaktan eğitim yerine seyreltilmiş eğitim, haftada bir iki gün bireysel eğitim yapılması gerektiğine ilişkin görüş ve önerilerde bulunmuştur.

Bu katılımcılardan biri (Ö9), “Bana göre pandemi sürecinde zorunlu kılınan uzakta eğitim uygulaması özel eğitim öğrencilerine uygun değildir. Özellikle Otizmli öğrencilerimiz için veya orta ile ağır düzeyde yetersizliği olan öğrenciler için hiç uygun değildir. Bari bunlar için

bir çözüm üretilsin. Bence bu tür öğrencilere yüzyüze eğitim şarttı. Bizler bile onların eğitimini yapmak için zorlanıyoruz. Özel eğitim konusunda bilgisi olmayan aileler ne yapabilirler ki. Yetkili ben olsaydım bu konuda daha sorumlu davranırdım. Kesinlikle yüzyüze eğitim için daha uygulanabilir bir formül bulurdum.” Başka katılımcı (Ö15) da *“Öğrencilerimiz zaten asosyal bir de uzaktan eğitim ile bunu pekiştiriyoruz. Bu nedenle ben uzaktan eğitim taraftarı değilim. MEB’in özel eğitim konusunda yüzyüze eğitim için bir çözüm üretmesini umuyorum. Bu böyle gitmez. Yüzyüze eğitimle öğrencilerimize kazandırdığımız birçok kazanım şuan eksik. Yani öğrencilerimiz her geçen gün geriye gidiyorlar, problem davranışları artıyor. Açıkçası elimizden de bir şey gelmiyor. Bu ara aileler perişan. Onlar da ne yapacaklarını bilmiyorlar. Bu hususta sizler gibi akademisyenlerin bu konuda daha makul çözümler üretmesini de umuyorum”* şeklinde görüş ve öneri de bulunmuştur. Diğer bir katılımcı (Ö19) ise, *“Kesinlikle yüzyüze eğitime yönelik ciddi bir planlama yapılmalı ve en kısa zamanda uygulanmalıdır. Ya özel eğitim öğretmenlerinin sağlıklı bir uzaktan eğitimin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir eğitim verilmeli ya da bir yol bulup yüzyüze eğitime geçilmelidir”* şeklinde açık bir öneride bulunmuştur.

4. Tartışma ve Sonuç

Covid-19 salgını sürecinde devletler enfekte olan hastalardan virüsün diğer insanlara bulaşmaması için çeşitli önlemler aldılar. Bulaş kaynakları olan bireylerden diğer bireylere virüsün yayılmasını artıran fiziki temasın kesilmesi ve fiziki mesafenin korunması için devletler sosyal ilişkilerde mümkün olduğu kadar sosyal izolasyonu (sosyal mesafeyi) sağlamaya yönelik tedbirler aldı. Bu bağlamda alınan zorunlu tedbirlerle, her türlü eğitim kurumunda uzaktan eğitim yoluna gidildi. Dünya çapında devletler ilk kez böyle bir sorunla karşılaştıkları için ve uzaktan eğitim sürecinin ilk kez yaygınlaştırılması zorunluluğu doğduğu için uygulamada bazı sorunlarla karşılaşıldı. Bu süreçte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de uzaktan eğitimle ilgili bazı sorunlar yaşandı. Bu sorunlardan biri de, eğitim sistemi içerisinde ayrı bir yeri ve önemi olan özel eğitim alanıyla ilgilidir. Özel eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğindeki tanımında da vurgulandığı gibi akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülmektedir. Özel eğitim alan öğrencileri, kendilerine uygun BEP’ler ile uzman eşliğinde, özel eğitim materyalleriyle zenginleştirilmiş uygun ortamlarda eğitim alma zorunluluğu olduğu için uzaktan eğitim sürecinin uygulama aşamasında belli zorluklarla karşılaşıldı. Bu araştırmada da özel eğitimde uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bazı sonuçlar ortaya koyulmuştur.

Bu araştırma ile özel eğitim öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecine hazırlıksız yakalandığı ve eğitim planlamasında bazı zorluklar yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, MEB’in özel eğitim alan öğrenciler için uzaktan eğitim platformu olan EBA üzerinden paylaştığı planlamadan yararlanarak uzaktan eğitim faaliyetlerini yürütmeye çalışmıştır. Katılımcılarından bir kaç ise uzaktan eğitim

planlamasını, EBA'ya ek olarak pandemi öncesinde okulda hazırladıkları BEP planı çerçevesinde yapmıştır. Ancak öğretmenlerin uzaktan eğitim öncesinde hazırladıkları BEP planı ile uzaktan eğitim faaliyetini yürütmeye çalışması, temelde özel eğitim uygulamalarının mantığına aykırı bir duruma yol açmaktadır. Kargın'ın (2019) da belirttiği gibi, "öğrencilerin içinde buldukları zamana ilişkin performansı (öğrencinin şimdiki/varolan performansı düzeyi), ortamın özellikleri, kullanılacak materyaller, öğretimde uygulanacak öğretim yöntemleri, değerlendirme ölçütleri, ne zaman ve kim tarafından ne kadar süreyle özel eğitimin verileceği" vb. gibi değişkenler özel eğitimin başarısını etkileyebilmektedir. Ayrıca, özel eğitim alan öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınmadan yapılan bir planlamanın uygulanma süreci oldukça zor olacaktır. Dolayısıyla MEB tarafından uzaktan eğitim için EBA üzerinden paylaşılan planlamanın olduğu gibi uygulanmasının olumsuz sonuçları bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenlerin okul ortamında farklı personellerle ve farklı materyallerle uygulamaya koydukları eğitim programlarının (BEP'in), uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrenci için her hangi bir değişikliğe gidilmeden ev ortamında uygulanmaya çalışılması da olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Uzaktan eğitim süreci, özel eğitim öğretmenlerinin öğrencileriyle özel eğitim yöntem ve tekniklerini kullanarak yüzyüze çalışma olanağını ortadan kaldırdığı için özel eğitim alan öğrenciler önemli oranda eğitim haklarından yoksun kalmıştır. Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim hizmetini uzaktan yürütmesi zorlaşmış ve özel eğitimde en önemli role sahip özel eğitim öğretmenlerinin öğreticilik rolü de ikinci plana itilmiştir. Covid-19 salgını sonrasındaki süreçte yapılan uzaktan özel eğitim faaliyetlerinin öğretmen kontrolünden ziyade aileler aracılığıyla yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, uzaktan eğitim sürecinde öğrenci velilerine daha büyük sorumluluklar düşmüş ve velilerin özel eğitim öğretmenleriyle daha fazla işbirliği yapmaları zorunluluğu doğmuştur. Diğer taraftan uzaktan eğitim sürecinde velilerin özel eğitim alan çocuklarına evde eğitim vermek için daha fazla sorumluluk alması onların öğreticilik rolünü daha da önemli hale getirmiştir. Fakat velilerin özel eğitim konusundaki bilgi ve beceri eksiklikleri uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin eğitim niteliğini de olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluğun giderilmesi ise velilere yönelik, özel eğitim öğretmenleri veya diğer ilgili alan uzmanları tarafından verilecek aile eğitimleri ile mümkündür. Dolayısıyla, özel eğitim öğretmenlerinin, uzaktan eğitim faaliyetlerini ailelerle işbirliği şeklinde yürütmesi gerektiği ve bu süreçte aile eğitimlerinin daha da yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Uzaktan eğitim sürecinde özel eğitimde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin özel eğitim alan öğrenciler için avantajları ve dezavantajları söz konusu olmuştur. Araştırma sonucunda özel eğitimde uzaktan eğitim sürecinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojinin avantajlarının çok sınırlı sayıda olduğu sonucuna varılmıştır. Uzaktan eğitim sürecinde, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerinin uzmanlar tarafından, uygun ortamlarda ve planlı bir şekilde yürütülememesi kullanılan mater-

yaller ve yardımcı teknolojinin avantajlarını sınırlandırmıştır. Kaya'nın (2002) uzaktan eğitim için ifade ettiği "yardımsız ve kendi kendine öğrenme alışkanlığı olmayan öğrencilere yeterince yardım sağlayamama, beceri ve tutuma yönelik davranışların gerçekleştirilmesinde etkili olamama ile yüz yüze eğitim ilişkilerin kolay sağlanamaması" gibi sonuçlar da bu araştırmada varılan sonuçları desteklemektedir. Araştırmada, EBA ve EBA TV'nin içerik olarak özel eğitim açısından zengin olmadığı, bireysel farklılıklardan dolayı yapılan video yayınlarının tam olarak amaca hizmet etmediği, EBA'nın sistemsel hatalar verdiği ve EBA'nın idare tarafından öğretmenler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanıldığı sonucu da başka bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Ayrıca EBA'nın uzaktan eğitim sürecinde, özel eğitime yönelik, yetersizlikten orta ve ağır derecede etkilenen bireylere uygun içerikler sunmadığı, özel eğitimde uzaktan eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin tam olarak amaca hizmet etmediği sonucu da ortaya çıkmıştır. Araştırmada ailelerin ve öğrencilerin teknolojiyi etkin kullanamamasından dolayı gerekli zamanlarda bilgiye ulaşılabilmesi ve öğrencilerle etkileşimin sınırlı olması ile öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olması mevzusu ise uzaktan eğitim sürecinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin özel eğitim alan öğrenciler için uygun olmadığı sonucuna yol açmıştır.

Araştırmada ulaşılan önemli sonuçlardan birisi de özel eğitim alan öğrencilerin motivasyonu ve problem davranışları konusudur. Araştırmanın sonuçlarına göre uzaktan eğitim sürecinde özel eğitim alan öğrencilerinin motivasyonu olumsuz yönde etkilenmiştir. Ayrıca bu öğrencilerin problem davranışlarında ciddi oranda artış gözlenmiştir. Özellikle özel eğitim alan öğrencilerin sürekli EBA'ya bağlanmaları, günün belli saatlerinde EBA TV izlemeleri, mobil telefonlar veya sosyal ağlar yardımıyla eğitim almaları, öğrencilerin teknoloji bağımlılığını arttırdığına ve böylece problem davranışlarının arttığına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Bu artış, sönmüş problem davranışların tekrardan sergilenmesi ve yeni problem davranışların görülmesi şeklinde olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, özel eğitim alan öğrencilerin motivasyonunun düşmesi ve problem davranışların azalması için öğretmenlerin ev ziyaretleri, görüntülü telefon görüşmeleri, ailelerle işbirliği ve çevrimiçi (online) ders etkinlikleri gibi yolları denedikleri ve bunlardan olumlu dönütler aldıkları, ancak bu sayede sürecin olumsuz etkilerini minimize edebildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmada ulaştığımız, uzaktan eğitim uygulanmasının özel eğitimin özüne, ruhuna ve mantığına uzak olduğu ve uzaktan eğitim ile özel eğitim uygulamalarında önemli zorlukların yaşandığına ilişkin sonuç; Saba'nın (2000) uzaktan eğitimde bir durum raporu olarak yaptığı araştırmasındaki uzaktan eğitimin karmaşıklığı ve uygulanma sorununa ilişkin ulaştığı sonuçlarla paralellik göstermektedir. Araştırmada ulaşılan zorlukların başında da eğitimin planlanması, öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi, uygun materyal ve yardımcı teknolojinin etkin kullanımına ilişkin sorunlar ile öğrenci motivasyonunu sağlayamama ve problem davranışların artması gibi hususlar

gelmektedir. Ayrıca, öğrencilerin okul kültüründen uzaklaştıkları, daha az sorumluluk aldıkları ve birçok konuda problem yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Bu süreçte uzaktan eğitimin ailelere daha fazla sorumluluk yüklediği ve özel eğitimde aile eğitiminin önemine daha fazla dikkat edilmesi gerektiği gözler önüne sermiştir.

5. Öneriler

Uzaktan eğitim sürecinin başlangıcında öğretmen ve ailelere uzaktan eğitimle ilgili bilgilendirme yapılmalıdır. Uzaktan eğitim sürecinde ise planlı bir şekilde aile eğitimleri yapılmalıdır. MEB'in çıkardığı özel eğitim kitapları, materyalleri ve öğretmen kılavuz kitapları her aileye ulaştırılmalıdır. Yeniden yüzyüze eğitime dönüldüğünde ailelerin öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde ve problem davranışların sağaltımı için daha aktif rol almaları sağlanmalıdır. Buna ek olarak, ilerde benzer bir salgının olma olasılığına karşılık, öğrenciler için eğitim videoların hazırlanması, ailelerin uzaktan eğitim uygulamalarına hazır hale getirilmesi ve uzaktan eğitime yönelik teknolojik alt yapının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin daha çok görsel içeriklerle öğrencilerinin uzaktan eğitim faaliyetlerini desteklemesi sağlanmalıdır. Diğer taraftan, özel eğitim alan öğrencilerin EBA programı, EBA TV ve Sosyal medya ağları üzerinden erişimi sağlanan etkinliklerle teknolojiye olan bağımlılıkları daha da artmaktadır. Bu nedenle de, bu gibi salgın dönemlerinde uzaktan eğitim faaliyetleri sırasında oluşabilecek, öğrencilerin teknolojiye bağımlılıklarını azaltmaya yönelik tedbirler alınmalıdır. Mümkün olan en kısa sürede yüzyüze eğitime dönülmelidir.

Bu araştırma kapsamında yapılan alanyazın taraması sonucunda, geçmişten günümüze kadar baş gösteren salgın dönemlerinde ve Covid-19 salgını sürecinde genelde eğitim konusunda özelde ise özel eğitim alanında sınırlı sayıda bilimsel araştırmanın yapıldığına ilişkin veriye ulaşılmıştır. Bu nedenle Covid-19 salgını gibi salgınların eğitim sistemi ve eğitim hizmeti /faaliyetleri üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması için ulusal ve uluslararası araştırmalara gereksinim vardır. Bu veriler ışığında illeri araştırmalara yönelik şu önerilerde bulunulabilir:

- 1) Yapılan bu araştırmada Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim alan görme, işitme, zihin, otizm ve öğrenme güçlüğü gibi farklı gelişim gösteren öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine yönelik genel bir çerçevede öğretmen görüşleri alınmıştır. Ancak ileriki araştırmalarda Covid-19 salgını sürecinde eğitim alan ve farklı yetersizlik türüne sahip olan öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin daha spesifik bilgilere ulaşmak için yeni araştırmalar yapılabilir.
- 2) Covid-19 salgını sürecinde veya başka salgın dönemlerinde özel eğitim alan öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin aileye yönelik (ailelerin eğitimdeki rolü, eğitim süreçlerine katılım durumları, ailelerin sosyo-ekonomik veya sosyo-kültürel durumunun uzaktan eğitim sürecine etkisi gibi) farklı araştırmalar yapılabilir.

- 3) Covid-19 ve diğer salgınlar sürecinde normal gelişim gösteren öğrencilerin uzaktan eğitim süreçleri ile özel eğitim alan öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine yönelik karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.
- 4) Covid-19 ve diğer salgınlar sürecinde özel eğitim alan öğrencilerin tek bir gelişim alanına yönelik (Örneğin Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim yoluyla özel eğitim alan öğrencilerin akademik başarılarının ya da problem davranış sağaltımının incelenmesi gibi) araştırmalar yapılabilir.
- 5) Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim hizmetlerini yürüten öğretmenlerin karşılaştığı güçlükler ve bu güçlüklerin giderilmesine yönelik ileri araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- ADİYAMAN, Z. (2002). Uzaktan eğitim yoluyla yabancı dil öğretimi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – Tojet*. *Issn:1303-6521*. 1 (1) - 11
- AVCIOĞLU, H. (2011). Zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlamaya ilişkin görüşleri. *Ankara üniversitesi eğitim fakültesi özel eğitim dergisi*. 12(1) 39-53.
- AVCIOĞLU, H. (2019). İşitme Yetersizliği Olan Bireyler. İ. H. Diken (Ed.), Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim (193-239). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- BALTACI, A. (2017). Nitel veri analizinde miles-huberman modeli. *Ahi evran üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 3(1), 1-15.
- BATU, S. ve Kırcalı-İftar, G. (2005). *Kaynaştırma*. Ankara. Kök Yayıncılık.
- CARR, E. (1994). Emerging themes in the functional analysis of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27(2), 393-399.
- CARR, E., ve Durand, V. M. (1985). Reducing behavior problems through functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18(2), 111-126.
- CAVKAYTAR, A. (2019). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İ. H. Diken (Ed.), Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim (3-29). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- CORTEGIANI, A., Ingoglia, G., Ippolito, M., Giarratano, A. ve Einav, S. (2020). A systematic review on the efficacy and safety of chloroquine for the treatment of covid-19. *Journal of Critical Care*. <https://doi.org/10.1016/j.jcrc.2020.03.005>. adresinden edinilmiştir.
- CRESWELL, J. W. (2017). *Araştırma deseni. nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. S. Beşir Demir. (Çev. Ed.). Ankara. Eğiten Kitap.
- COOMBS, P. H. (1968) *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, New York, Oxford University Press.

- ÇİFCİ-TEKİNARSLAN, İ. (2019). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (157-186). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- DİKEN, H. İ. (2019). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (445-480). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- DİKEN, İ.H. ve Bakkaloğlu, H. (2016). *Zihinsel yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu*. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık.
- GÜRGÜR, H. (2015). İşbirliği süreci. İ. H. Diken (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma* (232-254). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- GÜZEL-ÖZMEN, R. (2019). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (367-399). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- GÜRSEL, O. (2019). Görme yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (246-277). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- GÜVEN, İ. (2014). *Türk eğitim tarihi*. 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- İŞMAN, A. (2011). *Uzaktan eğitim*. Geliştirilmiş 4. Baskı. Ankara. Pegem Akademi Yayınları.
- KARGIN, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara üniversitesi eğitim fakültesi özel eğitim dergisi*. 8(1) 1-13.
- KARGIN, T. (2019). Bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlama ve öğretimin bireyselleştirilmesi. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (3-29). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- KAYA, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. 1. Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- KURT, O. (2012). Davranış artırma ve azaltma yöntemleri. E. Tekin-İftar (Ed.), *Eğitim ve davranış bilimlerinde tek-denekli araştırmalar*. 1. Baskı. Ankara: Türk psikologlar derneği yayınları.
- MEB (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018-07/09101900_ozel_ogretim_hizmetleri_yonetmeliği_07072018.pdf.adresinden edinilmiştir.
- ÖZDEMİR, Ö. ve Pala, A. (2020). Çocuklarda COVID-19 enfeksiyonunun tanısı, tedavisi ve korunma yolları. *Journal of biotechnology and strategic health research*. doi:10.34084/bshr.711208
- ROTHAN, H. A. ve Byrareddy, S. N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *Journal of Autoimmunity*. <https://doi.org/10.1016/j.jaut.2020.102433>.adresinden edinilmiştir.
- SABA, F. (2000). Uzaktan eğitimde araştırma: Bir durum raporu. *International review of research in open and distance learning c issn: 1492-3831 vol. 1, no. 1*
- SARI, H. (2019). Çoklu yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* (486-531). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- SENEMOĞLU, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. 26. Baskı. Ankara. Anı Yayıncılık.

- SMİTH, M. D., & Fowler, K. M. (2009). Phenomenological research In J. Paul, J. Kleinhammer-Trammill & Kathleen Fowler (Eds.). *Qualitative research methods in special education*. USA: Love Publishing Company.)
- SUCUOĞLU, B ve Demir, Ş. (2017). Bağlamsal değerlendirme envanteri: otizmli bireylerin problem davranışlarının bağlamsal değişkenleri. *Ankara üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi özel eğitim dergisi*. DOI: 10.221565/ozelegitimdergisi.316356.
- SMİTH, M. K. (2002). 'Informal, non-formal and formal education: a brief overview of different approaches', *The encyclopedia of pedagogy and informal education*. [<https://infed.org/mobi/informal-non-formal-and-formal-education-a-brief-overview-of-some-different-approaches/>. adresinden edinilmiştir.
- SOHRABI, C., Alsafi, Z., O'Neill, N., Khan, M., Kervan, A., Al-Jabir, A., Iosidifis C. ve Agha, R. (2020). World health organization declares global emergency: a review of the 2019 novel coronavirus (COVID-19). *International journal of surgery*. <https://doi.org/10.1016/j.ijso.2020.02.034>.adresinden edinilmiştir.
- ŞİŞMAN, M. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. 3. Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- WHO (2020). "What is A Covid-19?". <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/>. Erişim Tarihi: 27.05.2020.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 11. Baskı